

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK

VIDOVIĆ LAZO :

"SJEĆANJA NA ILEGALNI RAD U BANJOJ LUCI"

L e g e n d a :

- lo stranica autoriziranog teksta otkucanog na mašini;
- prekućani tekst razgovora obavljenog u Sarajevu 30. juna 1975. godine, snimljenog na magnetofonsku traku; tekst stilski obradjen u dogovoru sa autorom i autoriziran 30. jula 1975. godine;
- SADRŽAJ SJEĆANJA: sjećanja na Milana Radmana i Karla Rojca; aprilski rat 1941. godine i ilegalno prikupljanje oružja; ustanički dani i ilegalni rad na području Bojića Hana i Rosulja; sjećanje na događaje i ličnosti u ilegalnom radu.-
- sjećanja notirana u tri primjerka: original i jedna kopija u Arhivu, a druga kopija kod autora.-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - V / 151

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Memoarska gradja o rad-
ničkom pokretu u Bluci.-
Sjećanja generala Laze
Vidovića.-

Arhiv Dos. krajine B. Luka
ABK

SJEĆANJA NA ILEGALNI RAD U BANJOJ LUCI

Magnetofonski snimak tra-
ke obavljenog razgovora sa gene-
ralom Lazom Vidovićem u Sarajevu
30. juna 1975. godine. Sjećanja sni-
mila Marica Lazukić.

Mislim da sam Vam dao dovoljno imena i one značajne ličnosti koje su mogle uticati na tok zbivanja, a sa teritorije Mjesne zajednice Rosulje-Bojića han. Vi ste ih zabilježili i ja ih ne bih ponavljao. Ukoliko sam neko ime i ispustio, smatram da bi bilo dobro poslije prikupljenog materijala da se ličnosti sa kojima ste vi kontaktirali, prikupljali ove podatke, sastanu na jednom mjestu i eventualno podatke korigovali i dopunili. To je broj jedan.

Pod broj dva, rekao sam Vam u početku i ne moram sada govoriti, ja sam već opterećen sa onima koji pišu istoriju o sebi, ali sebe smatram obaveznim da dam one podatke i ona saznanja do kojih sam došao kroz revolucionarni radnički pokret, kako prije rata, tako i u toku rata. Za ovu Mjesnu zajednicu Bojića han-Rosulje, kako se sada zove, ja mislim, odlučujući je bio dolazak Karla Rojca sa robije, gdje je kao mašinar, podoficir, pripremao odlazak u Španiju sa odredjenom grupom mornara, koliko sam ja upućen, na podmornici "Smjeli". Moj kontakt sa ljevičarskim pokretom ili komunističkim, za koji sam se zanimao bila to slučajnost ili bilo šta, bio je 1939. godine. To je vrijeme, što se kaže, prošlo.

Ja sam njega sreo ispred protestantske orkve na kojoj piše "Per aspera ad astra". Možda je to i simbol ne-

Arhiv Dos. krajine B. Luka
ABK 209 - MG - V / 159

čega, ali se nešto slično dogodilo, ono što bi se reklo: našim daljnjim kretanjem, našom daljnjom Revolucijom i onim što smo postigli danas. Da, ništa se nije moglo postići na lak način. Odlučujući faktor bio je Karlo Rojc. Čim je došao, ja sam s njim uspostavio kontakt, a on je uspostavio kontakt s Milanom Radmanom.

On je bio student na zagrebačkom fakultetu, koji je na jedan sebi svojstven način, kako bi se obično reklo, tražio sebe u svemu. Opredeljen na liniji Komunističke partije, on je tražio određena rješenja koja je tada postavljala Komunistička partija.

Mi smo uglavnom bili zajedno, bili jedna trojka. Kad je neko htio da nas grdi, onda je obično govorio: "To je ta komunistička banda koja je te parole pisala miniumom". Bile su to parole "Živio SSSR!", "Živio Staljin! itd. itd. Ali, s druge strane, nije bilo primjedbi na lično ponašanje, na odnos prema porodici, na odnos prema školi. Bilo je to karakteristično. Da su nas grdili - jesu!, ali su nas mogli psovati i ništa drugo. Protiv nas nisu imali nikakvih argumenata.

Takozvani kvartovski sastanci bili su posebna aktivnost. Tu su se okupljali građani, radnici, intelektualci, djaci. Mi smo se uglavnom sastajali negdje na Banjalučkom polju, pa i na ušću Vrbanje u Vrbas. Sjećam se i pisma Martića, lidera Komunističke partije Francuske, i ocjene drugog svjetskog rata i njegovog imperijalističkog karaktera. Tu je, uglavnom, nosilac bio Karlo Rojc.

Nadalje, tu smo se prilično zbližavali i okupljali. Vjerovatno, bila je to društvena sredina takvog socijalnog stanja koja nije mogla naći drugi izlaz iz socijalnih uslova života osim u aktivnosti i sprovođenju linije KPJ. Partijaka linija postala nam je veoma bliska. Tu su bile napredne porodice Cvijić i Djurić. Tada je s nama radio i Bosnić, kasniji sekretar Okružnog komiteta, Drvarčanin koji je pohađao Poljoprivrednu školu, čini mi se narodni heroj.

Aktivnost se ispoljavala i u prikupljanju Crvene pomoći, rasturanju "Radničkog tjednika", naših novina itd. Sve je to ostavilo traga u revolucionisanju sredine u kojoj smo

živjeli i radili.

A sad 1941.godina.Šta da Vam kažem? Naša aktivnost u prethodnom periodu,učešće u demonstracijama oko događaja u Čehoslovačkoj,okupacija Čehoslovačke,pa onda naša aktivnost oko 27.marta 1941.godine itd.,sve je to bilo dio kursa i aktivnosti koje je sprovodila KPJ.Sve ove aktivnosti nisu mimoišle i teritoriju ove naše Mjesne zajednice.Šta više,mi smo tu imali svoje mjesto i izvršili naše obaveze na zadovoljavajući način,kako to mogu sada da ocjenim.

Za svu tu našu aktivnost mi smo imali pripremljenu osnovu : jedno opredeljenje,kako omladinava,tako i starijih,što bi se reklo: seniora.Ja bih ovdje spomenuo da smo dolaskom Karla Rojca zaista mnogo dobili.Inače,on je mene zadužio za rad sa omladinom.Mi smo tu,u radu sa omladinom,dobili jednu veliku bitku.Niz tih omladinaca koji nisu našli sadržaj rada i života postali su naši.Prikupljali smo tu omladinu i ona je učestvovala u proučavanju ilegalnog materijala,u proščavanju onoga što se tretiralo u "Radničkom tjedniku".Osim toga,prikupljali smo je da učestvuje i u raznim drugim manifestacijama,demonstracijama oko događaja u Čehoslovačkoj itsl.Sve je to bio način okupljanja omladine,a i način,kako bi se reklo, i prekaljivanja.

Posebno želim naglasiti značajnu ulogu Karla Rojca u svemu tome.Poslije izvjesnog vremena došao je u Banju Luku i Norbert Veber.I jedan i drugi,čini mi se,radili su u "Jelšingradu".Ali,ne za dugo jer su se našli u sudaru,jasno,sa stavovima vlastodržaca i vlasnika preduzeća.Sve je to na odredjen način ostavljalo tragove,uticaj na radnike i na sredinu u kojoj su se nalazili,u kojoj su radili.U takvoj sredini oni su djelovali,ali nisu mogli dugo ostati.Karlo Rojc bio je otpušten i otišao je u Slavonski Brod,a Norbert Veber isto tako.U tom vremenu imao sam s Karlom niz kontakata,tako da mi je iz Sl.Broda slao "Srp i čekić","Vjesnik" i druga hrvatska izdanja.

Ako Vas interesuje,spomenuću slučaj moje naivnosti.Dok je još bio u Banjoj Luci,kad mi je jednom od niza slučajeva dao "Proleter",a davao mi ga je redovno,želio sam da

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - V / 151

se pokažem malo važan pred drugovima i pokazao kako ja imam ilegalni list. Nisam tada znao da "Proleter" za sobom nosi i robiju.

Jednom mi je Karlo rekao: "Znaš, nije to trebalo!" Rekao je to tako očinski, tako ljudski, tako partijski. Ne znam kakav bih izraz upotrebio. Prosto rečeno, savjetovao me je: " ... To nisi smio uraditi! Posljedice toga su ... (te i te)!"

Šta bi trebalo da Vam kažem o Karlu? Bio je energičan, odlučan, ali nikako ne ono što piše Drago Mažar u "Dva kurira". Dragi sam već rekao da sam počeo čitati njegovu knjigu "Dva kurira" i da ono što piše o Karlu Rojcu nije on: robijaš, reumatičar. Po onoj rosi kad idemo po oružje on vuče onu svoju nogu.

Kad sam se našao u situaciji da sam stvarno imao nekih poteškoća oko stomaka, on mi je rekao: "Nemoj ići! Zašto da ideš?". Znači, on je bio onakav kakvog ga je formirala naša Partija, od prvih dana 1941. godine još čvršća organizacija sa odgovarajućom disciplinom.

U radu se naša grupa proširuje. Tu su Karlo Rojo, Milan Radman, Franjo Nanut, Drago Karasijević, odnosno Huseinović, kako se tada prezivao. Mi smo bili u ofanzivi. Bez obzira što je NDH, hrvatski omladinci su u prvom redu sve prisutniji u opredeljuju se za Partiju i sprovođenje njene politike. Pošto je Partija dala takav zadatak, od prvog dana okupacije pristupamo prikupljanju oružja (pištolja, pušaka, pa i mitraljeza). Mislim da u to vrijeme ono što je bilo sakupljeno nije bila mala i beznačajna količina. Drugo, mi smo već odmah po okupaciji počeli prikupljati sredstva za Narodni front. Ja sam lično išao i kod nekih trgovaca, nije bitno da ih imenujem (a mogu ih i imenovati ako treba), ali nisu bili raspoloženi da nam daju. Jeđno je bilo očito: bile su zbinjene ličnosti, nisu znali kuda sa sobom.

Medjutim, kako se zaoštravala situacija, a posebno kada je Njemačka napala na SSSR, sve je bilo više građana koji su bili spremni za davanje pomoći. Davali su odjeću, obuću i drugo, što smo mi prikupljali. Ja se danas svemu tome čudim. Vjerujem da su vlasti imale tu i tamo nekog agenta koji su nas mogli otkriti. Nisu nas otkrili, što mislim da je prede-

A. B. B. krajno B. Luka

ABK 209 - MG - V / 159

ljenje stanovništva u sredini gdje smo se nalazili. Ja mogu reći da smo bili spremni na sve jer smo bili naoružani.

Ja se sjećam da je na groblju održan sastanak kad sam ja čuvao stražu. Bio je to neki partijski sastanak.

Isto tako, obezbjedjivao sam kuću Karla Rojca kada je kod njega održan sastanak.

Kad sam vršio obezbjedjivanje sastanka na groblju dobio sam zadatak da pucam ako neko naidje nepozvan. Bio je to rat, ono što će se realizirati za vrlo kratko vrijeme.

U prikupljanju oružja mi se nismo zadržavali samo tu u Banjoj Luci. Išli smo i dalje: mlin kod Široke rijeke, Opština u Budžaku, prikupljanje oružja u Dragočaju itd. Volio sam čamao i vozio čamac Djurića. Čamcem sam išao na prikupljanje oružja.

Pitali su me jednom jesam li se plašio u ratu i odakle mi hrabrost? Odgovorio sam: "Nisam u ratu, ali jesam poslije rata!", kada sam vidio šta sam sve uradio i kako sam mogao biti ubijen. Tada me strah uhvatio!".

Ja sam redovno išao u potragu za oružjem i municijom. Mnogo je municije bilo ispod Trapiskog mosta. Bila je u sanducima. Vadio sam je, utovarivao u čamac i odvozio. Ispalo je nekako kao da smo mi tu bili vlast, ono što se kaže "legalni", a ne okupatori.

Karlo Rojo, Milan Radman i ja bili smo ta grupa koja je na ušće Vrbanje u Vrbas odvozila oružje, municiju, opremu i ono što je prikupljeno od naroda (odjeća i obuća uglavnom). Po to je dolazila na ušće grupa naših drugova na terenu iznad Česme i oko Crnog vrha. Materijal smo predavali njima. Ja sam ispred naše grupe imao zadatak da preplivavam Vrbas. Sjećam se i sada živo tog preplivavanja niže Pilane kod kerepa i kako me Karlo, koji me je neizmjereno volio, upozorava: "Tiše plivaj!". Upozorava me, jasno, da bi se izvršio zadatak. Kad sam plivao uvijek mi je Vrbas udarao u prsa i čuo se zvuk plivanja. Prelazio sam plivanjem na drugu stranu rijeke, uzimao čamac i prelazio čamcem Vrbas. Tada nisam mogao ni pretpostavljati, ustvari nisam ni mislio da me na drugoj strani neko može dočekati i uhvatiti "za uho".

Doc. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - V / 151

Bio je to jedan entuzijazam, jedno povjerenje, a mislim i jedna nesnalažljivost u uslovima postojanja obavješ- tajnih službi. Jedna podrška nam je zaista puno pomogla: po- drška koju smo imali od naših građana.

Formirali smo diverzantsku grupu. Ne bih znao tač- no da kažem da li smo iz Snjegotinje ili iz Jošavke dobili eksploziv. Kada smo prenosili oružje dobili smo i eksploziv. U planu je bilo da se u vazduh dignu Niža poljoprivredna ško- la u kojoj su bili Njemci. Međutim, jedna nesmotrenost dovela nas je u situaciju da smo bili uglavnom pohapšeni kod kuće Milana Radmana. U jednom trapu kod Lole Jakovljević spremali smo eksploziv. Jedan od partijskih drugova došao je kod Mila- na Radmana na vezu, ali je bio tajno praćen od policije. Ja sam smatrao da je to bio Branko Babič-Slovenac, ali neki kažu da je to bio Milinko Cvitković, španski borac. Uostalom, nije bitno ko je to bio. Znam samo da je ušao u dvorište Milana Radmana, a policija za njim. Lola je upala među nas i povika- la: "Evo policije!". Mi smo se odatle razbježali. Karlo Rojc, jasno kao bolji majstor od nas, iskusniji u ilegalnom radu, ni- je trčao, a policajci su poletili za nama koji bježimo. Uglav- nom mi smo pohvatani i pozatvarani u Kastel. Interesantno je da spomenem da nas je jedan od komšija "posjetio u Kastelu" (šta ja znam da li ga treba imenovati ili ne, ali ja sam mu kasnije "pomogao" da ode u zatvor). Bili smo u zatvoru: Milan Radman, Ljubica Pejčinović, Ivo Dujić, ja i mnogi drugi. Sve vam ne mogu nabrojati, a morao bih se izviniti ako koga propustim. Vi se morate potruditi da prikupite imena, podatke. Posjetio nas je tako taj komšija. Mi tako ležimo u onoj "rupi" u Kas- telu, a on nas obilazi i kaže: "Nema ga!". Zna se: nema Karla.

Uhapšeni smo 31. jula. Čini mi se sutradan odvede- ni smo u Redarstvo, a poslije toga u Crnu kuću. Smješten sam u ćeliju sa još nekim drugovima. (~~Milkan Radman~~)

U mojoj je ćeliji bio i Milkan Gojić. Kasnije mi je pričao da je pisao kući i u pismu napisao: "Ovdje ima jed- na budala, Lazo Vidović, koji kaže da će SSSR pobjediti."

U Crnoj kući sam ostao do konca avgusta ili po- četka septembra, oko mjesec dana. Poslije sam protjeran u Sr- biju. Odmah sam otišao u Mačvu i tamo se uključio u Podrinjski

A. H. V. Doc. krajine B. Luk

ABK 203 - MG - 6 / 151

odred. Tamo sam ostao do prve ofanzive. Iz Užica sam došao i bio u Sarajevskoj četi, a potom se prebacio u Maslovare. Tamo me je zadržao pokojni Idriz Maslo. S njim sam bio neko vrijeme dok nisam u vrijeme priprema napada na Prnjavor došao tamo. Susreo sam Milana Radmana i s njim ostao do njegove pogibije.

Pa vidite, ja sam prije rata bio član SKOJ-a, pa onda kandidat Partije u Banjoj Luci. Neke stvari nisam rekao. Ja sam bio taj koji je sačekao na katoličkom groblju Niku Jurinčića i Ranka Šipku negdje u 5 sati izjutra. Obezbjedio sam im bicikl da bi otišli u partizane. Ja sam bio taj koji je vodio Rudi Kolaka u partizane. Ja sam nosio vreću pušaka, a on je išao zamnom. Išli smo istom vezom. Ja bih radije rekao da je ovo bila prva veza, jedna od najboljih veza sa partizanima 1941. godine. Rekao bih, isto tako, da smo imali i naoružanje. Koliko je to naoružanje bilo ne bih znao reći, ali nije bilo beznačajno. To je druga stvar. Treća je stvar oprema koju smo prikupili od stanovništva u Bojića hanu. To je prikupljanje teklo bez poteškoća i bez ikakvih posljedica za nas.

Da li vas interesuje kako sam išao vezan od Bojića hana sa krvavom razbijenom bradom?

U vrijeme onih događaja u Čehoslovačkoj u toku demonstracija bio sam uhapšen. Tu se našao i onaj poznati beogradski agent koji je došao da "liječi situaciju". Ne znam kako se zove, ali je bio poznat po tome što "dobro mlati". On me uhvatio. Po nesreći, kod sebe sam imao u džepu pjesmu Mitrovčan-ku. Dok sam sjedio naišao je onaj Miušković, neki naš komšija. Mijušković je tada rekao: "Ja njega znam. On je iz dobre srpske porodice. itd." Tako sam se izvukao. Inače da me je pretresao, za pjesmu Mitrovčanka ja bih "dobio svoje".

Dok sam se nalazio u Mačvi bio sam komesar teritorijalne partizanske čete. Kad sam došao u Maslovare bio sam član Okružnog komiteta KPJ. Poslije sam bio zamjenik komesara čete u Ljeskovim Vodama. Poslije četničkog puča u Ljeskovim Vodama bio sam borao Prvog proleterskog bataljona. Poslije toga bio sam komesar one grupe na Motajici gdje su bili Vojo Stupar i Zaga Umičević. Kada je Prvi krajiški proleterski bataljon prešao preko Save u Slavoniju bio sam obavještajni oficir područja. Poslije toga bio sam obavještajni oficir VI slavonskog

Arhiv Eos. krajinu B. Luka

ABK 209 - MG - V / 151

korpusa, šef OZN-e VI Korpusa, pomoćnik III odsjeka OZN-e itd.

Za organizaciju SKOJ-a u Realnoj gimnaziji u Banjoj Luci bolje je da ja ne dajem ocjene. Negdje mislim pred kraj 1940. godine povezali smo se sa Mirkom Kovačevićem. Ja sam bio dva puta u njegovoj kući preko Vrbasa. On je inače rukovodio s nama u Gimnaziji. Inače, tu našu organizaciju imali smo u školi, ali se rad odvijao manje ili više stihijno. Borili smo se koliko smo znali i umjeli, a opredeljivali smo se u političkom smislu prema stavu o Gradjanskom ratu u Španiji. Jedan broj bio je protiv Franka, a oni drugi za Franka. U tom smislu smo se i borili za "Mladu Jugoslaviju", djačko literarno udruženje u školi. Neko vrijeme bio je predsjednik Ratko Vojnović. S njim razgovarajte i on će Vam dati više podataka.

Ja sam jedno vrijeme bio vezan za Rudi Kolaka. Uglavnom sam bio s njim. Prvo sam bio povezan sa Karlom Rojcom, a onda sam kontaktirao sa Rudi Kolakom. Kroz redovne kontakte od njega sam dobijao i štampu "Glas BH omladine". Po materijal išao sam kod Ferhadije do nekog brice, mislim da se zvao Mujica. Tada sam počeo i čitanje "Istorije SKP (b)" i došao do IV glave. Sjećam se i izleta u Trapisku šumu kada je govorio Osman Karabegović.

O Prvoj oblasnoj konferenciji ne bih mogao ništa reći. Ja sam bio samo na obezbjedjenju. Isto tako ne bih mogao ništa reći ni o onom sastanku na groblju, gdje sam takodje bio samo na obezbjedjenju.

Dok smo još bili djaci imali smo društvene kontakte sa drugaricom Rade Ličine, koja je stanovala u kraju zvanom Podpečine. Razrednik nam je bio Dragičević Jerko, predratni član KPJ. Ne znam šta je bilo kasnije s njim te se našao u domobranstvu. S njim sam se sreo 1945. godine u Zagrebu. On je bio poručnik, a ja major.

Neke veće aktivnosti u školi nije bilo izuzev onoga što je bilo među nama. Tada smo više teritorijalno radili. Da je u školi bilo više organizacija bilo bi bolje. Materijala je bilo. Znao sam za niz ljudi koji su politički djelovali. Tamo gdje sam ja bio radilo se, ali ipak nije bilo dovoljno povezanosti.

A. B. Doz. krajina B. Luka

ABK 209 - MG - V / 151

Išao sam na vezu Vasi Butozanu 1941. godine. Nosio sam mu nešto, ali ne znam šta. On je bio partijski povezan. Bio je jedna lijepa ličnost, jedan lijep lik u tim banjalučkim uslovima.

Vjerovatno je ovo moje kazivanje dosta blijedo. Ne bi trebalo zaboraviti "malog Pejčinovića", koji je dobio zadatak da unutar škole organizuje onu našu planiranu diverziju među Njemcima.

Milan Radman bio je izuzetna ličnost sa svojim opredeljenjem i čvrstinom. Sjećam se da je kod njega dolazio i Nikioa Pavlić. Jednom njihovom razgovoru i sam sam prisustvovao. Kad nas je Gutić u redarstvu ispitivao odakle poznajemo Milana Radmana svi smo do jednoga odgovorili da ga poznajemo jer nas je instruirao matematiku. Njegov stric Stipo Radman bio je poznati HSS-ovac, ugledna ličnost u redovima hrvatskog življa. Kad je Milan Radman bio u zatvoru dolazio je Kvaternik i nudio da potpiše izjavu da će biti lojalan građanin NDH i da će odmah biti pušten iz zatvora. Milan je uzeo izjavu i poderao. Znao, u ono vrijeme poderati papir značilo je mnogo. Drugi put su dolazili i rekli: "Ne tražimo od tebe ništa drugo, nego samo da nećeš ništa raditi." Sad više nisu tražili lojalnost, nego samo da neće ništa raditi. I takvu izjavu on je poderao. Znao, to su ti naši veliki ljudi.

Sveto Ljuboja je dolazio na naše kvartovske sastanke. Bio je radnik, veoma fin drug, jedna ugodna ličnost, nena-metljiva u ponašanju. Dolazio je među nas da popriča.

U radu naše grupe mogli smo biti još malo organizovaniji. Tragično je što se pokušava, ne znam zašto, dati ocjena da smo u našem radu djelovali stihijno. Mislim da smo bili najorganizovaniji, barem 1941. godine. Neka dokažu neki drugi da su imali ono što smo mi imali, gdje su djelovale diverzantske grupe, gdje su organizovano sakupljali municiju, oružje i opremu.

Kad bi samo napravili spisak tih ljudi koji su organizovano radili, i da su svi oni u prolazu samo rekli "Dobar dan" morao bi biti neki uticaj i rezultat. To nisu bili nikakvi oportunisti, već aktivni politički radnici. Imali smo jedan broj ljudi koji su bili u "Napretku" (Dujić, Jukić

i još četiri-pet omladinaca), koji su isto tako i s nama kontaktirali. Sad čujem da ih neki žele proglasiti HSS-ovcima. Mi smo tamo imali i cijele porodice koje su bile uključene u pokret (napr. Trebovac i dr.).

Istorija treba da bude onakva kakva jeste, što se ono kaže - učiteljica života. Ona mora biti do kraja objektivna. Ja mislim da će se istorija dobra napisati kad nas ne bude. Da budem iskren, o sebi ne volim pričati.

30. juna 1975. godine
Sarajevo

(Lazo Vidović)

